

Is deze crisis een keerpunt?

Boer, bankier en nu maatschappelijk inspirator en spiritueel leider. Herman Wijffels is tot spreekbuis geworden voor hen die de crisis willen aangrijpen om een nieuwe levensstijl te introduceren. “Er is geen andere toekomst dan een duurzame toekomst.”

Tekst: Lonneke van Genugten en Hans Ariëns

We spreken Herman Wijffels in een week waarin het wereldtoneel gonsde van de ‘toppen’: Afghanistan-conferentie, G20, NAVO-top. Hijzelf is vers terug van een maandenlange time-out bij kind en kleinkinderen in Nieuw-Zeeland en is net weer aan het opstarten. Gisteren nog keek wielerliefhebber Wijffels naar de Driedaagse van de Panne (afgetekende zege Mark Cavendish) en doorkruiste hij de Utrechtse Heuvelrug per mountainbike. Vandaag beleefde hij zijn debuut als ‘co-chair’ van de Worldconnectors, een gezelschap mondiale denkers met onder meer Ruud Lubbers, Joris Voorhoeve, Jan Pronk, Jos van Gennip en Sylvia Borren.

Heeft u nog nieuwe inzichten opgedaan tijdens uw time-out?

“Ik vond het interessant te zien hoe mensen daar hun eigen leven inrichten. Ze worden niet zozeer gedreven door de baan die ze kunnen krijgen en die dan vervolgens hun leven bepaalt. Ze bedenken eerder waar ze goed in thuis zijn en wat daarbij past, liefst in een combinatie van verschillende activiteiten. We ontmoetten bijvoorbeeld iemand die een boerderij heeft getransformeerd tot een wijngaard. Die combineert hij met een restaurant en een beeldentuin waar kunstenaars kunnen exposeren. Wij zitten hier nog steeds vast in een ver doorgevoerde vorm van specialisatie en arbeidsdeling. Behalve bijvoorbeeld bij zzp’ers die werk en zorgtaken combineren. Ik zie dat als een model voor de toekomst.”

Alleen nog maar doen wat je leuk vindt, is dat niet een enorme luxe? Bij de meeste mensen moet er gewoon brood op de plank komen.

“Zoiets hoeft geen luxe te zijn. Toen ik met mijn kleindochter in de speeltuin was in Nieuw-Zeeland, ontmoette ik een vrouw die vertelde dat ze stewardess was. Haar man was politieagent in het nabijgelegen dorp. Samen runnen ze een boerderij en daarnaast is ze ook nog professioneel jockey. Dat is een voorbeeld van hoe je vanuit je innerlijke drijfveren opereert. Dat vind ik een heel betekenisvol fenomeen, want het is een van de ingrediënten van de nieuwe tijd. In mijn optiek werden mensen in de industriële tijd, die nu op zijn eind loopt, vooral extern bepaald. Langzamerhand hebben mensen zich daaraan ontworsteld en een hogere vorm van zelfbewustzijn ontwikkeld, waarbij ze hun leven zelf vormgeven.”

We laten onszelf hier in Nederland toch ook juist steeds meer door anderen bepalen: wie heeft de dikste auto en het grootste huis?

“Ja, maar ik beschouw de huidige crisis als een uiting van het feit dat deze cultuur van meer en meer, zoals die zich in het industriële tijdperk heeft ontwikkeld, eigenlijk disfunctioneert. De crisis werpt mensen nu op zichzelf terug. We gaan ons afvragen wat nu eigenlijk

essentieel is in dit leven.”

De crisis is meer dan één of twee jaar de buikriem aanhalen?

“De crisis is een onvermijdelijke verschijningsvorm van het einde van een tijdperk. De primaire reactie, die ook heel begrijpelijk is, is dat mensen denken dat het zo’n vaart niet zal lopen. Restauratie staat volop. Daar verwacht ik niet veel van, eerlijk gezegd. De veranderingen waarvoor we nu staan, zullen veel dieper ingrijpen. Dat is ook nodig, vanuit de optiek van duurzaamheid.”

U pleit voor een Green New Deal, waarbij we de crisis gebruiken om wereldwijd in een duurzame economie te investeren en de klimaat-, voedsel- en financiële crisis gezamenlijk aan te pakken. Ban Ki-moon en Obama hebben daartoe ook opgeroepen, maar als puntje bij paaltje komt, zoals bij de G20, komt er weinig van terecht.

“Het staat inderdaad niet expliciet op de agenda van de G20, maar klimaatverandering en de positie van ontwikkelingslanden komen bij de beraadslagingen zeker aan bod. Er is dus wel een aanzet om de wereldproblemen vanuit een meer integraal perspectief te benaderen.”

Maar de wereldleiders zouden dit moment moeten gebruiken om groene keuzes te maken?

“Er is geen andere toekomst dan een duurzame toekomst. Door de huidige manier van consumeren en produceren zitten we met 6,5 miljard mensen op een koers die uiteindelijk het leven zelf aantast. Tijdens het industriële tijdperk hebben we geleefd uit onze voorraden: olie, bos, water, vruchtbare grond. Cruciale bronnen van het leven zelf roeien we systematisch uit.”

Maar, zegt men, dan verhogen we toch gewoon de dijken of mengen we biobrandstof door de benzine.

“Dat zijn initiële reacties. Wie zich werkelijk verdiept in wat er aan de hand is, ziet dat we het daarmee niet redden. Als heel IJsland smelt, stijgt de zeespiegel zes meter. Daar zijn geen dijken tegen opgewassen. We moeten een nieuwe manier van produceren en consumeren ontwikkelen, een nieuwe levenscultuur die zich duurzaam verhoudt met het draagvermogen van de aarde.”

Kunnen we het technologisch oplossen?

“Alles wat we nodig hebben, is er al. Kijk naar het energievraagstuk. De technologie voor duurzame energie is ontwikkeld. Alleen kan die nog niet concurreren met de oude energievoorziening gebaseerd op fossiele grondstoffen. Een van de redenen daarvoor is dat we de maatschappelijke kosten van die energiesystemen niet willen doorberekenen. Die moeten we dus wel in de prijs verwerken en tegelijkertijd moeten we duurzame energiesystemen verder ontwikkelen.”

U was vast teleurgesteld dat het kabinet de vliegtaks heeft afgeschaft.

“Dat is een contraire maatregel wat duurzaamheid betreft.”

Hoe breed is uw beweging? Heeft u bijvoorbeeld medestanders in het Nederlandse bedrijfsleven, waaruit u afkomstig bent?

“De afgelopen tien, vijftien jaar, is het Nederlandse bedrijfsleven het concept van maatschappelijk verantwoord ondernemen gaan hanteren. Daar heb ik zelf ook een rol in gespeeld. Dat is een eerste belangrijke stap geweest. Er is een schil van verantwoord opereren rondom de core business van bedrijven gelegd. Een volgend traject moet ertoe leiden dat de kernactiviteiten worden vormgegeven op basis van het duurzaamheidsconcept. Het cradle to cradle-principe is daarbij heel belangrijk, zo komen we tot een kringloop-economie: de grondstoffen die we gebruikt hebben voor een vorige generatie producten gebruiken voor een nieuwe generatie producten. Onze oude economie is lineair georganiseerd. We graven fossiele brandstoffen op, die we verbranden en vervolgens stoten we het afval in de atmosfeer uit. De nieuwe economie zal in veel opzichten kleinschaliger van aard zijn dan de economie die we kennen. De technologie is kleinschaliger. Denk aan zonnepanelen, kleine windmolens, aan

inzameling en reparatie. Ik voorzie een zekere terugkeer van ambachtelijkheid. Die heb ik ook in Nieuw-Zeeland waargenomen. De toekomst is aan een meer lokaal georganiseerde economie.”

Wat betekenen uw denkbeelden voor Afrika?

“Er ontstaat een hele mooie kans om daar met de nieuwe technologische mogelijkheden een lokale economie op te bouwen. Kijk naar de mobiele telefonie en de innovatie die daaruit voortvloeit, zoals bankieren via de telefoon. Rurale gebieden kunnen hun eigen kleinschalige energievoorziening organiseren, want er is zon genoeg. Als je daarin investeert, kun je een nieuwe economie opbouwen vanaf de grond. Dat is wat anders dan primair mikken op deelname aan de wereldeconomie.”

Dus globalisering hoeft niet zo van u?

“Nee. Je zult altijd aspecten van economische verbondenheid tussen werelddelen houden. Maar volgens mij is het basisconcept van de eenentwintigste eeuw om met de nieuwe technologie mensen in arme landen basisvoorzieningen te bieden.”

En moeten wij dat doen?

“Ik geloof helemaal niet in het concept dat wij die mensen ontwikkelen. Mensen ontwikkelen zichzelf. Wat wij moeten doen is hen helpen zichzelf te ontwikkelen. Ik kom zelf uit de coöperatieve beweging en de grondlegger, Friedrich Raiffeisen, had als basisnotie Hilfe zur Selbsthilfe. Dat is het concept waar we heen moeten.”

Deugt de Nederlandse ontwikkelingshulp - die ownership hoog in het vaandel heeft staan?

“De hele westerse wereld moet nog slagen maken. Het moet niet op zo’n manier van: wij weten wat goed voor u is en als u onze aanwijzingen opvolgt, komt het vanzelf wel goed. De middelen die meteen zorgen voor een kwaliteitsverbetering van het leven van de mensen daar, hebben we eigenlijk nog nooit echt goed te pakken gekregen. Denk aan een kooktoestelletje, een zonnepaneeltje, een waterzuiveringsinstallatie. Die kleinschaligheid, dat is de slag die we moeten maken. En daar heb je lokale kredietsystemen voor nodig die de mensen zelf beheren.”

In welke landen in Afrika ziet u mogelijkheden voor het ontwikkelingsmodel dat u schetst?

“In Ethiopië bijvoorbeeld hebben ze interessante concepten. Ze weigerden om in de klassieke markt-ideologie mee te lopen en hun bankwezen open te stellen voor buitenlanders. Achteraf blijkt dat zeer terecht te zijn. De inkomensverdeling is er behoorlijk egaal. De regering bekijkt of wat aangereikt wordt vanuit het Westen bij de eigen situatie past. Ze weten daar echt wat ze doen.”

Maar dat land voldoet niet aan onze criteria van goed bestuur...

“Daar heb ik ook een relativerende kijk op ontwikkeld. Die is al ontstaan in de jaren tachtig, toen ik vrij veel in China kwam. Zo’n land kun je niet besturen en inrichten op een wijze zoals wij dat doen. Dan wordt het een grote rotzooi. Je moet een land de kans geven om te groeien en zich te ontwikkelen. Wij moeten heel voorzichtig zijn om daar onze voorschriften zomaar uit te voeren. Elk land of elk mens heeft tijd nodig. Ik ben een boer. Als je iets voor elkaar wil krijgen, dan moet je eerst ploegen, dan ga je eggen, dan ga je zaaien, een beetje bemesten en op den duur is het een gewas. Dat kost tijd. En zo is het ook op maatschappelijk vlak. We hoeven maar naar ons eigen land te kijken om dat te beseffen. Over dertig jaar zullen we vol verbazing omkijken naar de geweldige smeerboel die auto’s veroorzaken. Dat is een evolutionair proces. We schuiven op naar een planetair bewustzijn.”

Hoe geeft u uiting aan dit planetaire bewustzijn?

“Je zoekt naar concrete voorbeelden in je eigen leven. Mijn vrouw en ik zijn al twintig jaar vegetariër. We hebben ons huis laten isoleren en we zijn nu aan het kijken wat we met

zonnepanelen kunnen. We kopen onze voedingsmiddelen in de biologische winkel. Als de maatschappij het spoor volgt van de voorhoede, de cultural creatives die bewust met duurzaamheid bezig zijn, heb je kans dat steeds meer mensen de stap zetten om een schakel terug te gaan in de voedselketen. Dus dat men zich overwegend plantaardig voedt en het dierlijk eiwit een minder prominente plaats heeft op het menu. Dat zijn ontwikkelingen die binnen enkele decennia hun beslag kunnen krijgen. Ik hoop dat zich dat nog binnen mijn levenstijd voltrekt.”

En dat motiveert u...

“Ja, ik haal mijn inspiratie uit dat evolutionaire perspectief. We zijn een manifestatie van de oerknal. Als mens geven we dat verdere ontwikkelingsproces mede vorm. Ik plaats mijn eigen leven en mijn eigen actie in dat perspectief. Als je hier op aarde rondloopt, probeer dan zo goed mogelijk te leven. En dat is niet: pakken wat je krijgen kunt. Maar kijk naar je bijdrage aan dat proces. Dat is mijn motivatie. Dat zou moeten gelden voor iedereen en voor alle organisaties en bedrijven.”

Nog even terug naar de boeren. Is in die bedrijfstak de notie van duurzaamheid al doorgedrongen?

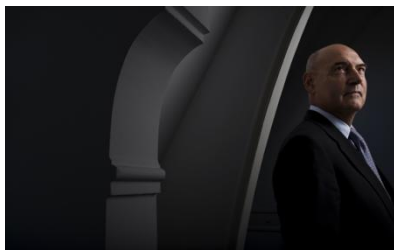
“Twintig jaar geleden was er nog een enorm mestprobleem, dat bestaat amper nog. In de glastuinbouw is het gebruik van chemicaliën praktisch verdwenen. Men experimenteert met kassen als energiebron. Ook in de akkerbouw en veehouderij zie je allerlei duurzaamheidsinitiatieven, zoals vrije-uitloopkippen. Campina heeft weidemelk in het assortiment. Daar zie je in ieder geval differentiatie ontstaan. Vaak is differentiatie de richtingwijzer voor de toekomst. Er is een voorhoede die daarmee begint.”

Er wordt ook nog steeds veel van u verwacht in de politieke arena. Femke Halsema heeft een open brief aan u geschreven, waarin ze u vroeg het kabinet bij het crisisplan te helpen. Dat zal uw ijdelheid gestreeld hebben.

“Nou, eigenlijk niet, want ik zag daar helemaal niks in. Het zou heel onhandig zijn als een buitenstaander de onderhandelingen binnen een zittend kabinet gaat leiden.”

En als de premier u had gevraagd?

“Hm...ik kan me niet voorstellen dat mij die vraag zou bereiken.”

Herman Wijffels

Boerenzoon Herman Wijffels (Turkeije, 1942) studeerde economie in Tilburg. Hij begon zijn loopbaan op het ministerie van Landbouw en Visserij. Hij was algemeen secretaris bij de NCW (Nederlands Christelijk Werkgeversverbond) en in 1981 kwam hij in de directie van de Rabobank. Van 1986 tot 1999 was hij voorzitter van de hoofddirectie. Daarna was hij zeven jaar voorzitter van de SER (Sociaal-Economische Raad). In 2006 werd hij de Nederlandse bewindvoerder bij de Wereldbank in Washington. Deze functie vervulde hij tot november 2008. Hij is de architect van het vierde kabinet-Balkenende en sinds april dit jaar co-voorzitter van de Worldconnectors, een platform van prominente en betrokken Nederlanders uit alle sectoren van de samenleving die zich inzetten voor een duurzame, rechtvaardige en vreedzame wereld.